

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті висвітлені основні елементи економічного механізму організації і функціонування природно-заповідного фонду Івано-Франківської області.

На тлі загострення екологічних проблем в окремих регіонах України, зокрема в Івано-Франківській області, дедалі більшої актуальності набувають розвиток мережі територій природно-заповідного та історико-культурного фондів України і вдосконалення режимів їх охорони й використання. Науковою базою у вирішенні цього питання може стати економічний механізм регулювання процесу використання територій, що вже перебувають під охороною держави або перспективних із цього погляду.

Вивченню суті природно-заповідного фонду, дослідженню певних аспектів його використання присвятили наукові праці О. Адаменко, В. Басай, Л. Гоцул, Н. Дмитраш, С. Літвіненко, М. Приходько, В. Савюк, Б. Термена та ін. Крім них, цією тематикою займається кожна четверта наукова організація Івано-Франківської області, суттєву частку робіт за згаданим спрямуванням здійснює Український науково-дослідний інститут гірського лісівництва (УкрНДІ ГірЛіс) ім. С. Пастернака.

До природно-заповідного фонду належать природні території та об'єкти (природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища) та штучно створені об'єкти (ботанічні сади, дендрологічні парки, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва).

В Івано-Франківській області є 30 заповідних об'єктів загальнодержавного і 426 – місцевого значення. Їх загальна площа – 195,6 тис. га, що становить 14% території області, або 4,3% заповідних територій України. Природно-заповідний фонд області охоплює території та об'єкти різних категорій. Серед них – природний заповідник площею 5,3 тис. га; 3 національних природних парки загальною площею 97,5 тис. га; 3 регіональних ландшафтних парки загальною площею 38,4 тис. га; 60 заказників загальною площею 45,8 тис. га, з них 10 – загальнодержавного значення площею 5,4 тис. га, 50 – місцевого значення площею 40,4 тис. га; 181 пам'ятка природи загальною площею 1,2 тис. га, з них 12 – загальнодержавного значення площею 0,4 тис. га, 169 – місцевого значення площею 0,8 тис. га; 5 дендрологічних парків загальною площею 0,15 тис. га, серед яких 3 – загальнодержавного значення площею 0,143 тис. га, 2 – місцевого значення площею 0,007 тис. га; 8 парків-пам'яток садово-

паркового мистецтва загальною площею 0,084 га, з них 1 – загальнодержавного значення площею 0,007 тис. га, 7 – місцевого значення площею 0,077 тис. га; 195 заповідних урочищ загальною площею 7,2 тис. га [4, 1].

Окрім того, підготовлено матеріали щодо створення 15 природно-заповідних об'єктів площею 31,2 тис. га; найбільший із них – Верховинський національний природний парк (27,6 тис. га).

Нині в Україні розроблено й впроваджено основні елементи економічного механізму організації і функціонування природно-заповідного фонду, який містить наступні складові: фінансування заходів щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду; власні кошти об'єктів природно-заповідного фонду; організація й діяльність екологічних фондів; стимулювання в системі охорони природно-заповідного фонду шляхом надання податкових та кредитних пільг, інших фінансових механізмів; екологічне страхування природно-заповідного фонду [1, 287–290]. Таким чином, економічні чинники мають відігравати подвійну роль, яка полягає в отриманні додаткових бюджетних коштів за експлуатацію природних об'єктів і за техногенне навантаження довкілля.

Запровадження еколого-економічних важелів створило певні стимули до раціональнішого використання природних ресурсів, також визначило реальні джерела фінансування природно-заповідного фонду. Для фінансування природоохоронних витрат, пов'язаних із відтворенням та підтриманням природних ресурсів у належному стані в 2006 р. витрачено 9,1 млн. грн.; обсяги цих витрат із Державного бюджету склали 6,7 млн. грн. Окрім того, в Івано-Франківській області діє цільова програма, що передбачає фінансування природоохоронних заходів із різних джерел до 2010 р. Так, у 2006 р. профінансовано 50 заходів із обласного фонду охорони навколишнього природного середовища майже на 8 млн. грн. Економічне становище держави не дає змоги сповна реалізувати можливості й запроваджувати нові інструменти для збереження та відтворення біорізноманіття в Україні. Тому дуже доречною є міжнародна технічна та фінансова допомога для виконання конкретних проектів, яку надають міжнародні організації (Глобальний екологічний фонд, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, ЮНЕП, Рада Європи й ін.). Зокрема, за підтримки Глобального екологічного фонду й відповідно до угод між Україною та Міжнародним банком реконструкції і розвитку на умовах безповоротної фінансової допомоги 500 тис. дол. США у 1993–1997 рр. профінансовано проект «Збереження біорізноманіття Карпат». Цей проект був спрямований на поліпшення охорони цінних природних екосистем Карпат. У 2006 р. австрійська фірма вклала близько 200 млн. грн. інвестицій. До того ж, у рамках проекту «Розвиток неурядового сектору» програми Міністерства закордонних справ Польщі «Допомога Україні – 2006» було надано робіт та послуг на 15 тис. грн.

Надходять кошти й від користування об'єктами природно-заповідного фонду. Так, у 2006 р. надходження від ведення мисливського господарства становить 463,1 тис. грн., лісовогосподарської діяльності (вирощування лісу, заготівля деревини та інших лісових ресурсів) – 97,0 млн. грн., від експлуатації природно-заповідної зони туристами – 55,0 тис. грн.

Одними з основних чинників, які значною мірою шкодять природно-заповідному фонду є лісопорушення та браконьєрство. Протягом 2006 р. в області сталося 812 порушень лісового законодавства, під час яких заподіяно шкоди на 1,2 млн. грн. та 133 порушення правил полювання, за котрі стягнуто 6,4 тис. грн. штрафів [3, 9–11].

Незважаючи на зменшення протягом останніх років техногенного навантаження на довкілля, екологічна ситуація залишається складною. Від безгосподарності потерпають і ріки, зокрема Бистриця нижче Івано-Франківська, Прут та Дністер.

Торік потенційні викиди шкідливих речовин у повітря перевищили 600 тис. тонн. Прикарпаття займає п'яте місце серед областей України за таким показником, як викиди на кв. км (15 т/км^2). Скид забруднюючих речовин у водні об'єкти становить 55 тис. т. Площа еродованих земель досягла 130 тис. га, в т. ч. ріллі – 98 тис. га. Активізувалися небезпечні геодинамічні процеси (зсуви, селі, карсти), руйнуються береги рік під час повеней, а в посушливі періоди настає обміління. Триває нагромадження промислових і твердих побутових відходів (від останніх потерпають буквально всі населені пункти).

Перераховані негаразди спричинені низкою причин. Це, насамперед, низькі темпи природоохоронного будівництва і поновлення основних фондів екологічного призначення, а також недостатня інвестиційна підтримка екологічно небезпечних галузей промисловості, зокрема хімічної, енергетики, житлово-комунальних підприємств.

Торік перевірено майже 1500 об'єктів господарювання, де виявлено 834 порушення. Осіб, винних у цьому, оштрафовано на 71,468 тис. грн. Окрім того, до господарського суду подано 101 позовний матеріал на стягнення 387,114 тис. грн., більше половини яких уже оплачено. Позови та претензії господарюючим суб'єктам пред'являли за порушення вимог Водного, Лісового і Земельного кодексів, а також Закону України «Про охорону атмосферного повітря» [2, 7].

Головною метою економічних механізмів природокористування та природоохоронної діяльності є: стимулювання шляхом упровадження еколого-економічних інструментів природокористувачів до зменшення шкідливого впливу на довкілля; раціонального й ощадливого використання природних ресурсів та зменшення енерго- і ресурсомісткості одиниці продукції; створення за рахунок коштів, отриманих від екологічних зборів

та платежів, незалежного від державного й місцевих бюджетів джерела фінансування природоохоронних заходів і робіт. Але, як бачимо, існуючий механізм природокористування має негативні аспекти, а саме:

- недостатньо високий рівень сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища;
- низьку ефективність обліку природоохоронних платежів через відсутність єдиної автоматизованої системи контролю за їх надходженням та використанням;
- низькі суми штрафів за природоохоронні порушення порівняно з вартістю діяльності, спрямованої на ліквідацію наслідків цих порушень [5, 197].

Коштів, призначених для реалізації екологічної політики, вкрай недостатньо. Безперечно, вивченню ефективності економічних інструментів варто приділяти більше уваги. Екологічні платежі треба, на нашу думку, встановлювати на такому рівні, щоби вони ефективно стимулювали заплановані заходи з охорони довкілля. Тобто, принцип «забруднювач платить» має бути якнайповніше запроваджений у практику. Необхідні дослідження для підготовки переходу на фіскальну економічну політику. Потрібне чітке визначення рівнів екологічних платежів, що будуть можливими й ефективними, а також тих часових рамок, які необхідні для їх запровадження.

Основними заходами для розв'язання згаданих проблем є:

- розроблення системи стандартів для забруднювачів (суттєвіших із точки зору охорони здоров'я і довкілля та захисту екосистем);
- формування спеціального механізму для створення ринку вторинних продуктів;
- удосконалення системи збору, опрацювання та подання статистичних даних про природоохоронні витрати, охоплюючи джерела фінансування;
- створення цільових національних і регіональних (обласних) екологічних фондів із чіткою та прозорою системою управління.

На сучасному етапі відносини людини і природи мають бути рівноправними, невиснажливими, забезпечувати нерозривну гармонійну єдність між собою. Тому нам необхідно постійно дбати про поліпшення стану охорони довкілля, недопущення негативного атропогенного впливу на стан природних комплексів заповідних об'єктів, їх збереження та відтворення.

The article deals with the main elements economical mechanism of organization and existence of the natural-protected fund of Ivano-Frankivsk region.

Література

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» № 2456-XII від 16. 06. 1992 р. // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 34. – С. 287–290.
2. Кіндрачук М. Дамоклієв меч над природою // Галичина – 2007. – № 58. – С. 7.
3. Лісове та мисливське господарство // Статистичний збірник головного управління статистики в Івано-Франківській області за 2006 рік. – Івано-Франківськ, 2007. – С. 9–11.
4. Території і об'єкти, що підлягають особливій охороні // Доповідь управління Міністерства охорони навколишнього природного середовища України в Івано-Франківській області. – Івано-Франківськ, 2007. – С. 1.
5. Термена Б. К., Літвіненко С. Г. Охорона та раціональне використання природних ресурсів // Навчальний посібник. – Чернівці, 2005. – С. 197.

Боднарчук Ю., Лазарович М.

ЗЕМЕЛЬНЕ ПИТАННЯ ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ, ДЕПОРТОВАНОГО З ТЕРИТОРІЇ ПОЛЬЩІ І РОЗСЕЛЕНОГО НА ТЕРНОПІЛЛІ В 1944–1946 РР.

У статті йдеться про неспроможність командно-адміністративної системи СРСР забезпечити належний життєвий рівень для сотень тисяч депортованих українців із території Польщі в питанні забезпечення їх земельними наділами та присадибними ділянками. Це поглибило негативні тенденції у житлово-господарському облаштуванні переселенців, зокрема, та соціально-економічному аспекті, в цілому, в період їх адаптації на Тернопільщині в 1944–1946 рр.

Наприкінці Другої світової війни постало питання недалекого майбутнього – моделювання післявоєнних кордонів європейських держав. Серед країн-переможниць ініціативою щодо цього питання на східному напрямку володів Радянський Союз. Створюючи умови для анексії низки територій тих держав, які тоді не були від нього залежними, СРСР руками республіканських урядів Української РСР, Білоруської РСР, Литовської РСР, з одного боку, та промосковським урядом Польського комітету національного визволення (ПКНВ) – з іншого здійснила поділ етнічних територій і насильне виселення автохтонного населення. До УРСР було прилучено Східну Галичину і Західну Волинь, а Польщі залишили території з історично українськими землями, де компактно проживало українське населення – Надсяння, Холмщину, Лемківщину, Підляшшя. З цих